

Krig och poesi. Poetiska skildringar av nationell kamp hos Adam Mickiewicz och Johan Ludvig Runeberg

Magnus d'Oldenburg

En besökare i *Muzeum Wojska Polskiego* i Warszawa konfronteras med ett extrakt av den polska historiens mest våldsamma händelser. När man vandrar runt i denna socialistiskt realistiskt inspirerade anläggning, där modernare musealt pedagogiskt arbete ännu inte gjort sitt intåg, passerar man bl. a. flera stora bataljmålningar. En av dessa föreställer en redutt under anfall. Har man en guide med sig, berättar hon att tavlan heter "Reduta Ordon"; den framställer en känd historia om en polsk löjtnant som försvarade redutten mot ryssarna. På slutet sprängdes redutten och löjtnanten dog. Guiden berättar vidare att motivet är hämtat från en dikt av nationalskalden Adam Mickiewicz. Tiden är våren 1831 och ett uppror pågår runt Warszawa mot den ryska ockupanten.

En besökare med viss aning om svensk poesi associerar nog till en liknande situation. Johan Ludvig Runeberg skrev en dikt som också handlar om en hjältes försvar mot ryssarna intill dess att han stupar. Vi tänker på *Sven Dufva* och *Fänrik Ståls Sägner*.

Därefter går nog den genomsnittlige svenske besökaren vidare i museets stora salar - vidare genom 1848, 1863, 1920, Piłsudski och fram till avdelningen andra världskriget. Hela den polska nationens ständiga kamp för frihet passerar revy. Men om vi, istället för att gå vidare, stannar kvar och reflekterar över vår association. *Sven Dufva* utkom ungefär vid samma tid som det polska upproret. Varför skrevs två liknande dikter ungefär samtidigt i olika länder? Kan detta oväntade sammanträffande

tyda på några inbördes kopplingar? För att besvara funderingarna behöver vi göra en djupdykning i polsk och finsk-svensk litteratur i början av 1800-talet.

Nationell kamp

Åren efter Napoleons fall blev en stormig tid i Europa. Frihetsrörelser hade börjat gro i Italien och Grekland, och i Frankrike nåddes kulmen med Julirevolutionen 1830. Samtidigt gjorde Belgien sig fritt från Holland. Polackerna skulle följa mönstret.

Staten Polen var uttraderad från kartan och befann sig efter de tre delningarna under österrikiskt, tyskt och ryskt herravälde. Längtan efter det mytomspunna gamla Storpolen, *Respublica*, levde intensivt kvar hos polackerna. Revolutionära rörelser, deportationer, avrättningar och emigrationer påverkade även litteraturen och gjorde den polska romantiken till en stormig epok. Den europeiska romantiken hade utvecklats i två inriktningar: *den bevarande*, som kännetecknades av individens tillbakadragande från omvärlden - och verkligheten - in i sitt eget inre, samt *den kämpande romantiken*. Tyskland är ett exempel på den förra, länder som tillhörde den senare var Frankrike, Italien och Polen. Litteraturen fick förutom sina romantiska inslag en mycket politisk-aktiv karaktär. I Polen utvecklades dessutom idén om att nationen genom sin kamp för självständighet och sitt offer skulle frälsa världen, tendensen kallas för messianism. De främsta förespråkarna för messianismen var den romantiska aktivisten Hoene-Wroński och Mickiewicz genom sitt verk *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (Det polska folkets och det polska pilgrimskapets böcker).

Polackerna var fast beslutna att återvinna sin frihet. Redan i november 1830 hade ett uppror brutit ut i Warszawa och en provisorisk regering under furst Adam Czartoryski bildats. Polackernas böner om hjälp från Väst resulterar endast i obestämda sympatyttringar. Upprorsmännen kan dessutom inte få bukt med sin inre splittring och den 26 maj 1831 tillfogas man ett avgörande nederlag vid Ostrołęka utanför Warszawa. Trots att upproret blev politiskt resultatlöst kom det att få en stor symbolisk

betydelse som det första i en serie av väpnade motsättningar i kampen för polsk självständighet.

Polen var alltså annekterat och befann sig i en situation med kontinuerliga motsättningar mot den ockuperande övermakten. Om vi nu vänder blickarna norrut i Europa mot Finland, hur såg situationen ut där?

Finland tillhörde sedan 1200-talet Sverige och betraktades som en naturlig del av landet. Språken som talades var svenska, ute på landsbygden och i de lägre klasserna finska.

Under napoleonkrigen blossade en konflikt upp efter Tilsitalliansen mellan Sverige och Ryssland. I slutet av 1808 gick ryska trupper till anfall mot Finland. Det svenska försvaret och framförallt ledningen var otillfredsställande. Efter fästningen Sveaborgs oväntade kapitulation utanför Helsingfors bröt försvaret samman och Finland utrymdes. I början av 1809 gick ryssarna till anfall mot det egentliga Sverige och en separatfred slöts i Fredrikshamn, varvid hela Finland, Åland och nordostliga delar av Sverige avträdde till Ryssland. Sekelgamla band upplöstes och Sverige miste en tredjedel av sin yta och befolkning. Landet fick en helt ny geografisk struktur. Sorgen och upprördheten över denna förlust var stor och kom att leva kvar lång tid framöver. "Himlen är mitt vittne, att jag skulle ha velat underskriva min död hellre än denna fred", sade den svenske underhandlaren von Stedingk vid fredsförhandlingarna.

Här kan man redan dra vissa paralleller länderna emellan. Såväl Polen som Finland befann sig under rysk ockupation och båda länderna hade fört strid eller förde fortfarande en kamp med den mäktige grannen i öster. I denna epok levde Adam Mickiewicz och den finlandssvenske poeten Johan Ludvig Runeberg.

Mickiewicz' aktiva personliga propolska engagemang och hans förvisning till Odessa i Ryssland gjorde att han var mer indragen i det politiska skeendet än den polska allmänheten. Dessa upplevelser torde inte ha gjort hans personliga uppfattning om den ryska överhögheten bättre, snarare påverkat den i negativ riktning. Om Runeberg vet vi att han var en finsk nationalist men han hyste inte samma antipatier för den ryska övermakten som Mickiewicz.

Båda poeterna skrev patriotisk lyrik vilken har tjänat som element i uppbyggandet av en egen nationalkänsla för Polen respektive Finland. Om man närmare jämför *Reduta Ordona* med *Sven Dufva*, vad kan man då göra för sammankopplingar och vilka skillnader kan fastställas?

Johan Ludvig Runeberg

Innan vi går in närmare på författarnas diktning kan det vara på sin plats att presentera en kort sammanfattning av Runebergs liv. (Runeberg är en författare som inte behöver nämnas för den äldre generationen svenskar men som för yngre personer är en poet som har blivit passé och uttrangerad ur den moderna skolundervisningen.)

Johan Ludvig Runeberg föddes i Jakobstad i Finland 1804, fem år efter Adam Mickiewicz i Zaosie. Runeberg upplevde själv i barnålder inte i någon större mån det förlorade finska kriget. Han fick däremot händelserna rikligt förmedlade av berättande personer i sin omgivning. Familjen stammade från borgarklassen, Johan Ludvig hade framgång i skolan och började studera vid Universitetet i Åbo 1822.

Av ekonomiska skäl fick han göra uppehåll i studierna och antog en informatorstjänst i Saarijärvi i norra Tavastland, mitt i den finska ödemarken. Naturen med sin vildhet och människornas enkelhet gjorde ett djupt intryck på Runeberg. I dikterna från denna tid skildrar han den storslagna naturen och de enkla men ändå innerliga människornas sinne. Innan Runeberg blev promoverad till magister 1827 hade han hunnit med två kärlekshistorier, vilka - precis som hos Mickiewicz - inte lämnade hans diktning från denna tid opåverkad.

Runebergs första diktsamling, *Idyll och epigram*, utkom 1830 och bestod av ett tjugotal dikter. De flesta är stämningsmättade och summariskt berättande, handlingen är mest om lycklig eller olycklig kärlek, ibland med en tanke på döden.

Tsar Nikolaus I hade under tiden beordrat att universitetet skulle flyttas till Helsingfors; Runeberg följde med som docent i latin. I den finska huvudstaden kom han att engagera sig i ett intellektuellt umgänge med lärare och studenter från universitetet under namnet Lördagssällskapet -vi kan redan här se en viss likhet med Mickiewicz' *Filomaterna*. Med kriget i nära minne diskuterades livligt skilsmässan från Sverige och den ryska politiken. En intressant detalj i sammanhanget med anledning av novemberupproret i Polen är att man i sällskapet utbringade ett leve för "polackernas uppror". Händelsen spreds till de ryska myndigheterna, som såg allvarligt på det inträffade. Det var nära att Runeberg och hans kolleger som straff skickades som soldater till ryska armén. Olika former av deportation eller strafftjänst var ett vanligt medel för de ryska

myndigheterna att tygla patriotiska författare - Mickiewicz hade ju blivit utsatt för samma medel.

Efter ett par år flyttade Runeberg till Borgå där han antog en lektors-tjänst. Även här kom en förälskelse till stånd mellan den nu gifte Runeberg och en 25-årig flicka. Runeberg biktade sina betänkligheter hos en väninna, vars korrespondens finns bevarad. Snart föll poeten för sin unga biktmoder som blev hans nästa kärlek; hon fick emellertid för en tid lämna staden för att undvika skandal.

I det mindre och lugnare Borgå fick Runeberg också tid att börja sitt mest kända verk, det finsk-svenska nationaleposet *Fänrik Ståls Sägner* (1848,1860). Han vill genom skildringar av befäl och enkla soldater ge uttryck för den tapperhet och fosterlandskärlek som det finska folket hade visat i kampen mot ryssarna under kriget 1808-09. Den allmänna tidsstämningen påverkade säkerligen också Runeberg. I dikterna förmedlas bilden att nederlaget inte berodde på de tappra finska folket utan på den militära ledningens inkompetens. Enligt min mening formar Runeberg i sina dikter enkla gestalter utan någon mångsidig och djupgående psykologisk skildring av deras inre; man kan faktiskt likna dessa biografier vid framställningen av aktörerna i *Pan Tadeusz*. Det förekommer ett patriarkaliskt förhållande mellan manskap och befäl i hären. Vapen-brödrskapet utgör den gemensamma relationen och verkar som ett sublimt sammanhållande instrument. Ett tecken på Runebergs demokratiska drag är att han för fram både manskap och befäl som huvudpersoner i dikterna.

På 1850-talet blev Runeberg kallad till att ta fram en ny nationalutgåva av den finska psalmboken. Därefter avtog hans produktion och han tillbringade sina sista år som hyllad diktare i Borgå, där han avled 1877.

Löjtnanten Ordon och soldaten Dufva

Låt oss tänka oss en tidsaxel för 1800-talets första hälft på vilken vi kan hänga upp olika händelser i poeternas liv. Om vi rör oss längs axeln tillbaka till 1831 för att se vad som händer Mickiewicz, då finner vi att den polske poeten just har varit i Rom. Han har skrivit sina *Rozmowy wieczorne* (Kvällssamtal) och vid novemberupprorets början, först efter

en märkvärdigt lång fördröjning, begivit sig av mot Polen. Mickiewicz, som var en självklar andlig ledare för en nationell revolt skulle dock aldrig ens komma i närheten av upprorsområdet. När han befann sig i Poznań, vilket gränsade till det ryska Polen, var nederlaget så gott som fullbordat. I Dresden 1832, ett år efter upproret, skrev Mickiewicz dikten *Reduta Ordon*; därefter kom skalden att börja på sitt stora verk *Pan Tadeusz* och flytta till Paris.

Jag utgår från att de flesta av läsarna känner till innehållet i *Reduta Ordon*. Som en kort redogörelse för handlingen kan nämnas att dikten handlar om ett tappert försvar av en redutt under upproret 1830-31. En polsk avdelning under löjtnant Ordon försvarar sig mot en massa av angripande ryska fiender. Slaget pågår, granater regnar och kulor viner. Polackerna kämpar med sina yttersta krafter tills ammunitionen är slut. När Ordon inser att de kommer att förlora striden spränger han redutten i luften.

Undertiteln är *Opowiadanie adiutanta* (Adjutantens berättelse) - det fanns mycket riktigt en adjutant med i upproret, han hette Stefan Garczyński och var i generalen Jan Umińskis stab. Dikten handlar faktiskt delvis om förmedlade verkliga händelser. Mickiewicz skriver själv i samband med att han publicerar en samling dikter av Garczyński : *Wiersz ten pisany pod wpływem opowiadań Garczyńskiego, umieszczam między dziełami przyjaciela jako wspólną naszą własność*¹ (Denna dikt, som är skriven under inflytande av Garczyńskis berättelser, publicerar jag tillsammans med min väns verk såsom vår gemensamma egendom).

Det fattas inte messianistiska tankar och patos i denna dikt. Trots sin storvulnhet är det en vacker dikt med god rytm och medryckande handling. Den bär på mytologiska perspektiv och flerdimensionella politiska inslag, vilka exemplifierar och utmärker polsk romantik. Slutet med sitt symboliska budskap lyder: *Bóg wysadzi tę ziemię, jak on swą redutę*² (Gud spränger denna värld såsom han [Ordon] sin redutt).

Ett år tidigare på tidsaxeln hade Johan Ludvig Runeberg givit ut sin diktsamling *Idyll och epigram*. Nu, 1832, var det dags för den finlandssvenske poetens stora nationalepos *Älgskyttarne* som alltså kom ut samtidigt som Mickiewicz påbörjade *Pan Tadeusz*. Det finns även likheter mellan det urfinska patriotiska folklivsskildrande hexameterverket

¹ Cit. Mickiewicz 1955, s. 648

² *Redlila Ordon* citeras efter Mickiewicz 1955, ss. 357-361.

Älgskyttarne och *Pan Tadeusz*; båda fokuserade på det egna folkets livssätt, traditioner och är uttryck för en hyllning av fosterlandet.

Sven Dupa ingår i *Fänrik Ståls Sägner* och skrevs 1846 - 37 år efter finska kriget och fjorton år efter *Reduta Ordona*. Dikten handlar om en enkel soldat, Sven Dufva, som inte är begåvad men ärlig och har ett gott hjärta. Kriget kommer och Sven följer med ut. Det avgörande momentet inträffar när den finska förposten, där Sven Dufva ingår, skall försvara en liten bro av strategisk betydelse. När man blåser till reträtt missförstår Sven ordern och går ensam till anfall mot den överlägsna fienden. Sven kämpar med hela sin kraft och lyckas rädda bron tills förstärkningen dyker upp vid horisonten. När undsättningen kommit fram erfar man att Sven Dufva fallit för en kula strax innan.

Även om Runeberg har hämtat vissa moment och ett antal kända personligheter från kriget och inarbetat dessa i sin diktsamling, finns det ingen anknytning till någon verklig historisk händelse i *Sven Dupa*.

Sven Dupa är också en dikt som gör intryck på läsaren, men på ett helt annat sätt än *Reduta*. Här finns inga politiska allusioner eller antydning till bombasm, utan det frapperande är diktens enkelhet som förmedlar en känsla av det jordnära folket i svenska Finland. Just enkla värden accentueras, stabilitet och trygghet lovordas, samtidigt som en underliggande storhet finns med. Man tänker på Friedrich von Schinkels devis: "stille Grösse und edle Einfach" som också karaktäriserar denna dikt på ett träffande sätt. Därtill var huvudpersonen omedveten om sin bedrift, genom dumhet utför Sven ett tappert dåd; det är den goda viljan som räknas oavsett om man är dum eller klok.

Jämförelse

Om vi jämför dikterna finner vi först några slående ytliga likheter, men det uppträder också vid närmare betraktande en rad olikheter. Jag skall nedan behandla båda och försöka förklara dem med viss fokus på olikheterna.

Börjar vi med formalia så är *Sven Dupa* 112 rader lång och *Reduta Ordona* 118 rader. Dikterna utgavs under samma epok (och med relativt kort tidsrymd emellan - 1848 respektive 1832), båda behandlar en hjälte

i en trängd situation. Hjälten dör för något kollektivt, nationen, och det är inte frågan om någon privatheroism. Poeterna vill med dikterna förmedla det egna folkets tapperhet och stärka den nationella identiteten.

Som tidigare nämnts är dikterna något olika i sin stilistik, gemensamt är att de beskriver en patriotisk handling. Gemensamt är den militära situationen och att något skall försvaras för fosterlandets skull. Intressant i sammanhanget är också att dikterna framställer en försvarssituation; detta är nog inte arbiträrt. Just försvar är lättare att rättfärdiga och skapa engagemang för än anfall. Försvar antyder att man skyddar det som är ens eget. Signifikant är också att diktarnas hemländer uppvisar liknande politiska situationer, Finland befann sig, som en del av Polen, under rysk förvaltning.

När vi studerar dikterna närmare finner vi några distinkta olikheter. Olikheterna kan sammanfattas i fyra områden. Nedan följer några exempel på dessa; först ett citat ur *Sven Dufva* och därefter ur *Reduta Ordon*.

Soldaternas motivation i handlingen

1. Der stod han axelbred och styf, helt lugn

på gammalt vis,

Beredd att lära hvem som helst sin bästa exercis.³

2. Na koniec bez rozkazu pełnią

swą powinność,

Na koniec bez rozwagi, bez czucia,

sanspamięci,...

(Till sist uppfyller de sin plikt

utan order,

till sist utan betänksamhet, utan

och hågkomst, .. .)⁴

Citatet om Sven ger en bild av en trygg och målmedveten person, som är beredd att lösa sin inlärd uppgift oavsett vilken situation som råder. Plikten känns påfallande mellan raderna. I *Reduta* finner vi en annan stämning. De polska soldaterna kämpar även om de inte fått order. Det finns ett mått av frivillighet i handlandet. Det är ingen luthersk plikt som Ugger bakom kampen. *Bez rozwagi, bez czucia* (utan betänksamhet, utan sans) soldaterna har slutat tänka, ändamålet är så heligt att man bara kan

³ Sven *Dupa* eileras efter Runeberg 1848, ss. 50-60.

⁴ Samtliga svenska översättningar är mina.

kämpa och kämpa. "Ojczyzna i szabla ! " (Fäderneslandet och sabeln) och sedan framåt, till sista man. Saken - Polens befriande - är helig. De polska soldaterna brinner av övertygelse för sin sak medan finnarna uppvisar en mer stoisk patriotism.

Reduta Ordona har fler dimensioner

1. "... Ett dåligt huvud hade han, men hjertat
det var godt."
2. Kiedy od ludzi wiara i wolność (När från människorna tron och
uciecze, friheten flyr,
Kiedy ziemię despotyzm i duma när jorden översköljs av despotism
szalona och vansinnigt högmod,
Obleją... ... spränger Gud denna värld, såsom
Bóg wysadzi tę ziemię, jak on swą redutę. han [Ordon] sin redutt.)

Om man kan tala om en dikts djup, precis som vi talar om ett litterärt verks ytlighet, så återfinner vi mindre sådant djup i *Sven Dufva*. Konklusionen om Sven var just ovanstående och inget mer, ingen reflektion eller avslutande allusion. Dikten saknar det filosofiska planet, dess styrka ligger snarare i formuleringarnas precision. *Reduta Ordona* är inte bara en patriotisk skildring av ett slag, den innehåller mer. Här finns en politisk och moralfilosofisk nyans. Den politiska nyansen, som är klart normativ, Ugger i fördömandet av Rysslands orättvisa annektering av Polen. Den moralfilosofiska nyansen återfinns i nödvändigheten att kämpa för en rättvis sak. Någon måste ta på sig ansvaret för att försvara friheten och rättvisan, och det gör Ordon - läs : den polska nationen. Messianismen är tydlig. Polackerna är okuvliga försvarare av det goda, det sanna och det rätta. Om detta inte går att bevara så är det moraliskt rätt att förstöra allt; förstör man allt, upphör även det onda att existera - detta är det apokalyptiska inslaget. I *Sven Dufva* och andra dikter ur *Fänrik Ståls Sägner* antas det visserligen som självklart att man skall kämpa. Kampen kommer emellertid från pliktmedvetenhet och har inte alls samma symboliska och vidare betydelse som i *Reduta*. *Sven Dufva* saknar dessa dimensioner.

Taktisk skildring

1. ... Men till bron hann truppen

knappast ned,

När högt på andra strandens vall en Rysk pluton

sig spred.

[...]

Dess allraförsta salfva ren blef

åtta Finnars fall.

2. I spojrzalem na pole; dwieście harmat (Jag skådade ut över fältet; tvåhundra

grzmiało.

kanoner dundrade.

Artyleryi ruskiej ciągną się szeregi,...

Det ryska artilleriet drog fram i långa

rader,...)

Enär dikterna behandlar en militär situation kan det vara intressant att undersöka de taktiska aspekterna. Den taktiska skildringen av striden är också olika i dikterna. I *Sven Dufva* är skildringen mindre orealistisk, utbildningen och organisationen av soldaterna nämns, läsaren anar att det finns en substans bakom. Sven ingår i en mindre patrull (vi kan tänka oss c:a 8-10 man) som möter en rysk pluton (c:a 25 man) - en realistisk skildring. Antalet stupade är också realistiskt, precis som soldaternas naturliga reaktion att ta till flykten efter kraftiga förluster från ryssarnas eldgivning.

En militär expert hade nog skakat på huvudet åt båda poeternas framställning av slag, men han hade definitivt skakat mer på huvudet åt *Reduta Ordona*. Vi erfar bl.a. att tvåhundra kanoner dundrar på fältet - en avsevärd mängd artilleri, en sådan mängd beledsagar vanligtvis flera tusen soldater. Ordons redutt har däremot sex kanoner - redan den numerära kontrasten är frapperande: sex kanoner mot tvåhundra. Hos fienden nämns också *pulk* (regemente), vilket tillsammans med artilleriet utgör en på slagfältet i praktiken oplacerbar styrka. Vi kan tänka oss hur dessa härskaror likt *lawa blota* (en lava av gyttja), väller fram mot redutten. Fienden framställs i en ofantlig numerär överlägsenhet, vilket tillfälligtvis också ställer polackernas prestationer i än tapprare dager.

Under trycket från den enorma ryska övermakten, mitt i detta vimmel, i denna *lawa blota*, är alla mänskliga flyktreaktioner som bortblåsta. När uppgiften inte kan lösas (att hålla redutten) spränger befälhavaren sina egna och fienden i luften. En myt är fullbordad.

Bilden av fienden

1. Hans klinga drogs mot oss, hans lans,
Den gaf oss ofta djupa sår,
Dock älska äfven vi hans glans
Som om han varit vår;
[...]
Hurra för Kulneff, för hans mod!
Hans like skall ej hittas lätt;
Vad mer om än han gjöt vårt blod,
Det var hans krigarrätt.⁵

2... Jako morza brzegi;...
Długą, czarną kolumną, jako
lawa blota,...
Posłany wódz kaukaski,
z siłami pół-swiata,
Wierny, czynny i sprawny
- jak knut w ręku kata.

(...som havets stränder
En lång kolonn, som en lava
av gyttja,...
Utsänd en kaukasisk befälhavare,
med halva världens styrkor,
Trogen, handlingskraftig och skicklig
- som en knutpiska i bödelns hand.)

Det finns mycket lite nämnt om fienden i *Sven Dufva*. För att kunna göra en jämförelse med *Reduta* måste vi tillgripa en parallell dikt ur *Fänrik Ståls Sägner* (Kulneff). Denna åskådliggör som många andra ställen i samlingen Runebergs bild av fienden. Överhuvudtaget nämns fienden mest i bakgrunden och dess existens är en nödvändig faktor som möjliggör kriget. Fienden hos Runeberg är mer något som behövs för att påvisa finnarnas tapperhet. Fänrik Ståls Sägner uppvisar inget glödande hat mot fienderna eller den stat de representerar. Snarare präglas bilden av fienden av respekt och erkänsla. Soldatheder och *fair play* gäller mellan kombattanterna och bäste man vinner.

Mickiewicz uppvisar en helt annorlunda inställning till fienden. Ett hotfullt och dramatiskt symbolspråk begagnas med uttryck som *czarna kolumna* med det förstärkande epitetet *dluga* och sedan parallellen - *jako lawa blota*. Det går inte att ta fel på avsikten med ordvalet. Den fientlige befälhavaren framställs inte heller i någon gynnsam dager. *Wierny, czynny i sprawny* börjar uppbyggande och neutralt, men sedan slår Mickiewicz till med kontrasten: *jak knut w ręku kata*. Hatet mot fienden

⁵ Kulneff citeras efter Runeberg 1848, ss. 99-107.

är signifikant och existerar på flera plan. Det är otänkbart att föreställa sig Runebergs formulering "vad mer om än han gjöt vårt blod" i *Reduta*.

Det är också intressant att se på offrets roll i dikterna. Båda hjältarna dör. Sven Dufva förstår en order fel och dör genom ett misstag, han gjorde dock sitt bästa. Sven blev offer av en slump. Om Ordons offermotiv förtäljer inte dikten. Det är inte heller meningsfullt att fråga efter den verkliga Ordons motiv, eftersom han överlevde försvaret av redutten (redutten sprängdes för övrigt av en slump). Det är bara Mickiewicz som lät sin hjälte dö, denne offerar sig fullt medvetet för en helig sak, *zniszczenie w dobrej sprawie jest święte* (förintelse för en god sak är helig). Löjtnant Ordon spränger hellre sig själv och sina soldater i luften än att han ger upp. Varför offerar sig Ordon? Exemplet i dikten kan kanske tjäna som incitament till kamp med fortsatta offer. Ordons offer har betydelse för framtiden men får alltså ingen omedelbar kompensation.

*

Några likheter och framförallt en del olikheter har vi kunnat fastställa ovan. Båda dikterna kan kallas för patriotiska, de tar ställning för den egna nationen och det egna folkets tapperhet. Men det är egentligen skillnaderna som blir det intressanta i jämförelsen. Varför upplevs *Reduta Ordona* som mer innehållsrik än *Sven Dupai*

Mickiewicz var starkt involverad i kampen för en självständig polsk nation. Genom *Reduta Ordona* försökte han hålla den skapade myten, myten om ett kämpande Polen, vid liv. För Mickiewicz är förlusten i slaget i *Reduta Ordona* inte ett avslutat kapitel, kampen har just börjat. Det finns även en universell dimension, dikten vill återge kampen mellan det goda och det onda. Polen, genom Ordon, kämpar för det goda, och nationens agerande som korsriddare i Europa ingår i en större plan. Här finner vi även de mes si anis ti ska inslagen som Mickiewicz representerar. Ordon är ingen vorden hjälte, han är född till hjälte, och hans dåd kan ses mot en mytologisk bakgrund. (Mot samma bakgrund är det förståeligt att fienden väller fram i oräkneligt antal - det är ju en myt.) Man skulle kunna säga att det finns en viss determinism i *Reduta*. I *Sven Dupa* hittar vi ingen myt, Runeberg försökte inte heller skapa en sådan, heroismen är mer realistisk och på existentiell nivå. Det skall visserligen tilläggas att *Fänrik Ståls Sägner* har haft en oerhört stor betydelse för svensk och

finsk nationalism och odödliggjort kriget 1808-09 - men de utgör ingalunda *ad hoc* en appell till fortsatt kamp.

Dikterna kan, slutligen, båda inordnas som produkter av sin epok. De utgör exempel på 1800-talets stärkta nationella medvetande och dess behov av att bygga upp nationella identiteter. Så långt är ramen gemensam, orsakerna till behovet är dock olika. I Mickiewicz' fall är det incitament för fortsatt kamp, i Runebergs är det att skapa självaktning hos det från Sverige lossryckta, på ostadiga ben stående finska folket.

Hur kan man då definiera de båda diktarna i förhållande till varandra? Ja, enligt ovan förda resonemang kan man kanske betrakta Mickiewicz som en politisk romantiker och Runeberg som en romantisk realist.

Citerade utgåvor

Mickiewicz, A.: *Dziela*, 1. Warszawa 1955.

Runeberg, J. L.: *Fänrik Ståls Sägner: En samling sånger*, 1. Borgå 1848.

Lund